

“Dzīve ar zemu tekstpratību un rēķinpratību”

OECD tematiskā ziņojuma kopsavilkums

Katram trešajam pieaugušajam ir vājas pamatprasmes

Saskaņā ar 2023. gada Pieaugušo prasmju apsekojumu gandrīz katram trešajam pieaugušajam OECD valstīs ir zemas pamatprasmes tekstpratībā vai rēķinpratībā. 11 no 27 valstīm, kas piedalījās gan apsekojuma 1., gan 2. ciklā, pēdējo desmit gadu laikā ir ievērojami palielināties pieaugušo ar zemām prasmēm īpatsvars. Samazinājums novērots tikai divās valstīs – Dānijā un Somijā.

Zemas pamatprasmes ierobežo nodarbinātības iespējas, ienākumus, veselību un līdzdalību pilsoniskajā dzīvē. Pieaugušajiem ar zemām pamatprasmēm ir aptuveni par trešdaļu mazāka iespēja aktīvi darboties darba tirgū nekā pieaugušajiem ar vidējām prasmēm. Strādājošo vidū stundas izpeļņa ir vidēji par pieciem dolāriem zemāka, bet Singapūrā un Šveicē atšķirība pārsniedz desmit dolārus. Šie pieaugušie ziņo par sliktāku veselību, zemāku apmierinātību ar dzīvi un vājāku uzticēšanos citiem un institūcijām.

Pieaugušie ar zemām pamatprasmēm nav viendabīga grupa

Diviem no trim pieaugušajiem ar zemām pamatprasmēm ir slikts sniegums gan tekstpratībā, gan rēķinpratībā. Tomēr ievērojama minoritāte saskaras ar deficītu, kas koncentrējas vienā jomā, un tas liecina par nepieciešamību pēc diferencētiem politikas risinājumiem. Austrijā, Čehijā, Igaunijā, Latvijā, Lietuvā un Singapūrā vairāk nekā katrs ceturtais pieaugušais ar zemām prasmēm tiek klasificēts kā tāds, pamatojoties tikai uz vāju tekstpratību. Šajos kontekstos zema tekstpratība var neatspoguļot vispārēju kognitīvo trūkumu, bet drīzāk to veido lingvistiski faktori. Kanādā, Anglijā (Apvienotajā Karalistē), Īrijā, Jaunzēlandē, Zviedrijā un Amerikas Savienotajās Valstīs modelis mainās: rēķinpratības deficīts ir biežāk sastopams nekā tekstpratības deficīts.

Lielākā daļa pieaugušo ar zemām pamatprasmēm var saprast pamata teikumus, bet viņiem trūkst izpratnes automātiskuma. Lasišana joprojām ir piepūle, nevis tekoša, ietekmējot pārliecību un iesaistīšanos rakstiskajā materiālā ikdienas dzīvē un darbā. Var izdalīt četrus lasītāju veidus – tekošus, piepūles, virspusējus un lasītājus ar grūtībām. Šie profili ir saistīti ar līdzdalību darba tirgū: vietējo pieaugušo vidū neaktivitāte ir par desmit procentpunktiem augstāka starp grūtībās nonākušiem lasītājiem nekā starp tekoši lasošiem. Migranti ir pārsvarā pārstāvēti lasītāju ar grūtībām vidū: viņi veido vidēji 38% no lasītājiem ar grūtībām OECD valstīs, Norvēģijā un Zviedrijā tie pārsniedz 80%.

Pieaugušo izglītības sistēmas pievīl cilvēkus, kuriem atbalsts noderētu visvairāk

Pieaugušo izglītības sistēmu galvenais izaicinājums ir Mateja efekts. Pieaugušie ar viszemākajām prasmēm vismazāk iesaistās mācībās. Viņus kavē ierobežota izpratne par savu prasmju trūkumu, slikta iepriekšējā pieredze formālajā izglītībā, finansiālais spiediens un nodarbinātība darbā, kas nepiedāvā ne laiku, ne iedrošinājumu attīstīt prasmes. Pieaugušo ar zemām prasmēm līdzdalības līmenis pieaugušo izglītībā ir aptuveni puse no pārējo iedzīvotāju līdzdalības rādītājiem.

Pasīva pieaugušo izglītības nodrošināšana - kursu pieejamība un reklamēšana - pastāvīgi pievīl šo grupu. Aktīva sadarbība ar uzticamu starpnieku palīdzību ir pieeja, kas darbojas. Darba devēji,

arodbiedrības, sabiedriskās organizācijas, veselības aprūpes sniedzēji un sociālie dienesti ir kanāli, caur kuriem var identificēt un iesaistīt grūti sasniedzamus pieaugušos. Pamatprasmju atbalsta integrēšana darba vidē, kas tiek sniegta bez maksas, saistīta ar konkrētiem uzdevumiem un vismaz daļēji aizsargāta no negūto ienākumu spiediena, ir viens no daudzsološākajiem atbalsta veidiem.

Svarīga ir arī programmas izstrāde. Kontekstualizēts, pietiekami intensīvs nodrošinājums konsekvēnti pārspēj īsu, abstraktu apmācību pieaugušajiem ar zemām prasmēm. Ilgstoša iesaistīšanās laika gaitā ir nosacījums jebkuram nozīmīgam progresam. Elastīgi modulāri ceļi un iepriekšējās izglītības atzišana var padarīt šo ieguldījumu saderīgu ar ģimenes un darba dzīves prasībām.

Mazkvalificēto iedzīvotāju profils ir svarīgs politikas jomā

Starpvalstu pierādījumi norāda uz četriem atšķirīgiem valstu profiliem, kas atšķiras atbilstoši zemo pamatprasmju izplatības, dziļuma un rakstura, un katram no tiem ir sava politikas loģika. Valstīs, kas ir tuvu prasmju sliekšnim (Kanādā, Čehijā, Horvātijā, Igaunijā, Ungārijā, Īrijā, Itālijā, Japānā, Korejā, Lietuvā, Polijā, Slovākijas Republikā, Spānijā, Zviedrijā), pieaugušo ar zemām pamatprasmēm sniegums ir tuvu vidējam snieguma līmenim un ir salīdzinoši viendabīgs. Attālums līdz mērķim ir īss, un mērķtiecīga īsā kursa prasmju pilnveide ir pirmais efektīvais līdzeklis. Valstīs *ar lielu prasmju deficītu* zemo prasmju pieaugušo snieguma līmenis ir tālāks no vidējām prasmēm un iekšēji neviendabīgāks (Čīle, Dānija, Somija, Flandrijas reģions (Beļģija), Francija, Vācija, Izraēla, Nīderlande, Portugāle). Čīle saskaras gan ar plašu zemo prasmju izplatību, gan dziļu deficītu; Somija paradoksālā kārtā pieder tai pašai grupai nevis tāpēc, ka problēma ir plaši izplatīta, bet gan tāpēc, ka maza iedzīvotāju daļa ar zemām prasmēm saskaras ar dziļiem prasmju trūkumiem. Abos gadījumos atbalsta nodrošināšanai jābūt intensīvai, ilgstošai un neatdalāmai no plašākas izglītības vienlīdzības programmas.

Lasītprasmes plaisas valstīs - Austrija, Latvija, Norvēģija, Singapūra un Šveice - lielā mērā saskaras ar valodu integrācijas problēmu. Ātrs un ilgstošs atbalsts valodas apguvei jauniebraucējiem un valodu minoritātēm ir labākās pieejamās investīcijas. *Rēķināšanas plaisas* valstīs, tostarp Anglija, Jaunzēlande un Amerikas Savienotās Valstis, saskaras ar cita veida izaicinājumu, kas, šķiet, sakņojas obligātās matemātikas izglītības kvalitātē un vienlīdzības nodrošināšanā. Atbalsta pasākumi var palīdzēt noteiktās robežās, taču neviena pieaugušo izglītības sistēma nevar pilnībā kompensēt to, ko nav sniegusi sākotnējā izglītība.

Neatkarīgi no valsts profila prevencija ir ļoti svarīga. Augstas kvalitātes pirmsskolas izglītība un aprūpe ir vislielākais ilgtermiņa ieguldījums, kas pieejams lielākajai daļai valdību, jo īpaši mērķēts bērniem no nelabvēlīgā situācijā esošām ģimenēm. Lai pārtrauktu zemu prasmju pārnasi no paaudzes paaudzē, ir jāsasniedz pieaugušie šodien un jānodrošina, ka nākamā paaudze sāk mācīties ar gatavību gūt sekmes.

Ko šie pierādījumi nozīmē politikas veidotājiem

No šiem pierādījumiem izriet trīs secinājumi. *Pirmkārt, zemu pamatprasmju izaicinājums ir liels, pieaugošs un konsekvēnts.* Tā ir strukturāla iezīme mūsdienu ekonomikā. *Otrkārt, problēma dažādās valstīs un iedzīvotāju grupās būtiski atšķiras.* Līdzīgi zemu prasmju izplatības rādītāji var maskēt pilnīgi atšķirīgas problēmas, un vispārējie politikas risinājumi nebūs piemēroti, lai tās risinātu. *Treškārt, pašreizējo pieaugušo izglītības sistēmu galvenā neveiksme ir nespēja sasniegt tos, kuriem palīdzība būtu nepieciešama visvairāk.* Lai novērstu šo neveiksmi, ir nepieciešama aktīva informēšana un mācību nodrošināšana, kas veidota, ņemot vērā, ka šie pieaugušie paši

saviem spēkiem neatradīs mācīšanās iespējas, un nepieciešama ir arī atbalsta intensitāte, iedzīvotājus, kas atbilst prasmju deficīta mērogam.